

HOME STREET HOME

STUDIEDAG OVER DAKLOZEN EN OPENBARE RUIMTE

Tineke Van Heesvelde

Daklozen zijn per definitie vaak aanwezig in de openbare ruimte. Ze maken er bovendien vaak gebruik van op een manier die door andere gebruikers als storend kan worden ervaren. Overheden of andere beheerders van het openbaar domein treden dan ook op uiteenlopende manieren regulerend op. Verbod op bedelarij, daklozen aanmoedigen om "te verhuizen", verbod op alcoholconsumptie in het openbaar, gasboetes uitdelen... Diogenes vzw, Brussels straathoekwerk met daklozen, ondervindt dagelijks welke maatregelen worden getroffen om de "overlast" van daklozen in te dijken en

heeft enkele jaren geleden een actie-onderzoek opgestart dat de zaken in (een ander) perspectief plaatst. "Métro-liens" (metro-verbindingen) toont de uitdagingen van de aanwezigheid van daklozen in de (semi-) openbare ruimtes van het metro-netwerk in het Brussels Gewest. Tijdens de studiedag "Home Street Home" werd dit onderzoek voorgesteld en werd door verschillende onderzoekers gereflecteerd op de vragen en pijnpunten. Dit artikel is zeker geen compleet verslag van de studiedag, maar wil een aantal interessante inzichten bundelen vanuit

Foto: Docteur Colombo

de vraag: hoe delen we onze openbare ruimte en hoe gaan we om met het recht op de stad?

BRUSSELS METRONET

Het onderzoek “métro-liens” heeft gebruikers van het metronet in Brussel bevraagd. Er werd vooral gewerkt met twee groepen die een totaal verschillend perspectief binnenbrengen: de daklozen enerzijds en het personeel (stationspersoneel, beveiliging, schoonmaakploeg) van de MIVB anderzijds. Voor deze laatste groep zorgt de aanwezigheid van daklozen voor overlast op verschillende vlakken: vuil, geurhinder, storend gedrag... Op dit gedrag kan op verschillende manieren gereageerd worden. We onderscheiden er drie: sociaal reageren door hulp te verlenen, te bemiddelen; repressief reageren: bewaken, bestraffen, wegsturen; en ontradend optreden door het verblijf onaangenaam te maken bijvoorbeeld door oncomfortabel stationsmeubilair te plaatsen.

Het bevraagde personeel ontwikkelde verschillende strategieën, maar veel hangt af van de opdracht die mensen krijgen van hun hiërarchie. Zo wordt een bemiddelende rol niet altijd gevaloriseerd, terwijl dat wel vaak een betere strategie is. Ook de opdracht om mensen weg te sturen of buiten te zetten zorgt voor heel veel frustratie bij het metropersoneel. Het zorgt voor demotivatie, stress en onmacht, maar bovendien geeft het een risico op (machts) misbruik door een verlies van empathie.

Daklozen van hun kant beschouwen het metronet als een zeer veelzijdige ruimte. Ze kunnen er slapen, bedelen, sociale relaties onderhouden, schuilen, zich verplaatsen. De strategieën die zij ontwikkelen om de precare, onzekere bestaanssituatie te handhaven zijn heel divers. We onderscheiden er drie: het opbouwen en onderhouden van relaties met personeel en reizigers, het ontwijken van

controles en het “zich voorbeeldig gedragen”.

Het onderzoek heeft geleid tot enkele aanbevelingen die ondertussen al hier en daar toegepast worden. Zo probeert men bij de MIVB te werken aan de bemiddelingscompetenties van het personeel, worden er op steeds meer plekken toiletten ter beschikking gesteld en probeert men de aanwezige daklozen zoveel mogelijk positief te benaderen als personen met een eigen – vaak heel traumatische – geschiedenis die ervoor gezorgd heeft dat ze nu in deze situatie zijn beland.

Naar de sociale sector willen de onderzoekers het signaal geven dat maatschappelijke implicatie belangrijk blijft. Stereotypes moeten vermeden worden en sensibilisering is een blijvende opdracht.

Van het beleid vraagt Diogenes een meer sociale aanpak en minder repressie. We moeten volgens de organisatie evolueren naar een model waarbij men enerzijds concrete mogelijkheden aanreikt om de straat te kunnen verlaten, anderzijds nadenkt over het recht op de stad voor iedereen.

RECHT OP DE STAD?

Matthieu Berger (prof UCL) vraagt zich af op welke manier daklozen een verstoring van de openbare orde betekenen. Hij ziet dat daklozen en hun gedrag/aanwezigheid veel verschillende gevoelens oproepen (medelijden, irritatie...). De confrontatie met een persoon die zich overduidelijk in een precare situatie bevindt, kan ook leiden tot verontwaardiging op verschillende vlakken (moreel, ethisch...) , maar leidt zelden tot een dermate kritische reflectie dat er politieke kritiek uit voortvloeit. Waarom? Wat verhindert mensen om de problemen van daklozen te vertalen in politieke kritiek in de zin van structurele maatregelen of van recht op de stad?

Berger onderscheidt enkele hinderpalen. Ten eerste blijkt dat het lijfelijke contact met iemand die zich in een moeilijke situatie bevindt, ervoor zorgt dat mensen neigen tot stigmatisering: andere interpretaties van hetgeen met vaststelt, worden onderdrukt. Een tweede reden die hij aanhaalt, is dat mensen daklozen zien als een hindernis om zich van a naar b te verplaatsen. Een derde reflex is zich te baseren op zijn rechten als cliënt van de vervoersmaatschappij.

Marie Loison Leruste (sociologe Sorbonne Paris) brengt enkele inzichten binnen over sociale voorstelling en selectief medelijden. Op dakloosheid wordt voornamelijk op twee manieren gereageerd: medelijdend of criminaliserend. Historisch gezien is er altijd een link gemaakt tussen zwervers en criminaliteit. We vinden ook een duidelijke opdeling in de "goede armen" (slachtoffers, die er niets aan kunnen doen, niet tot beter in staat maar wel proberen om er uit te geraken) en de "slechte armen" (profiteurs, onaangepasten, deviante personen: kortom de gevaarlijke klasse).

In periodes van economische crisis is het begrip over het algemeen groter en zal er meer geopteerd worden voor humanitaire maatregelen en minder voor repressieve. De sociale voorstellingen van daklozen variëren niet alleen naar gelang van de historische context. De onderzoekster onderscheidt vijf variabelen: leeftijd, nabijheid (wijk), uiterlijk, graad van verslaving, onaangepast gedrag, die kunnen uitgetekend worden op een spectrum. De plaats die deze of gene dakloze inneemt in het spectrum zal er voor zorgen dat we die persoon aanvaarden, dan wel verwerpen.

Leruste maakt dan ook nog een onderscheid tussen afstandelijk verwerpen en geëngageerd verwerpen (nimby), maar evenzeer tussen volledige sympathie en selectieve compassie (vb. wel in de winter, niet in de zomer; begrip voor de daklozen in het algemeen, maar niet voor de dakloze die voor zijn deur zit, ook weer nimby). Verder ziet Leruste dat de situatie van daklozen

een serieuze dobber is voor de politiek. Voor wie de sociale mix en de cohesie wil bevorderen volgt een moeilijke evenwichtsoefening tussen het recht op respect voor de dakloze en het recht op een rustige leefomgeving van mensen die in zijn buurt wonen.

Manuel Lambert, tenslotte, juridisch raadgever van de ligue des droits de l'homme, heeft het over de juridische aanpak van dakloosheid en bedelarij in de openbare ruimte. Het juridisch bestraffen van bedelaars heeft in het verleden heel diverse vormen aangenomen: uitwijzing, verbanning, gevangenschap, opsluiten in onthaalhuizen... Er werd ook vaak een onderscheid gemaakt tussen de eigen bedelaars en de vreemde bedelaars. Pas de laatste decennia ging men bedelaars beschouwen als mensen met een achterstellingsproblematiek die niet gestraft maar wel geholpen moesten worden. Heel recent zien we terug een tendens naar penalisering van bedelarij opduiken. Lambert haalt drie voorbeelden aan, die volgens hem deze tendens illustreren.

GAS VOOR BEDELAARS?

Het eerste voorbeeld zijn de Gasboetes voor bedelaars die onder andere ingesteld werden door de burgemeester van Gent. Lambert betoogt verder dat in 1995 ook in Brussel een verbod op bedelen van kracht was, maar dit werd afgeschaft omdat er een amalgaam werd gemaakt van bedelen en verstoren van de openbare orde. Bedelen mag wel verboden worden, maar niet zomaar altijd en overal. Hij stelt dan ook het invoeren van de Gasboetes voor bedelaars in vraag. Anderzijds heeft de stelling dat bedelen niet altijd en overal mag worden verboden op sommige plekken geleid tot zeer absurde reglementen. Zo is er bijvoorbeeld in Luik een zeer uitgebreid en ingewikkeld reglement waarbij men op sommige plekken mag bedelen op bepaalde uren van de dag, waardoor het bedelen in de praktijk zeer moeilijk wordt gemaakt. In Etterbeek is er dan weer een reglement dat

het aantal bedelaars per straat beperkt tot vier. Het tweede voorbeeld dat Lambert aanhaalt, is het verbod om te bedelen met kinderen. Dit verbod vertrekt van de mensenrechten en wil mensenhandel tegengaan. Bijgevolg mag bedelen nu enkel met de eigen kinderen, maar ook dat wil men gaan verbieden.

Een laatste voorbeeld is de repressie op het openbaar vervoer. Hier is de regel dat bedelen niet mag als het de reizigers stoort of als de openbare orde wordt verstoord, anders wel. Dit is uiteraard zeer subjectief.

We keren even terug naar onze uitgangsvraag: hoe gaan we om met het recht op de stad en hoe delen we onze openbare ruimte? Het mag duidelijk zijn dat iets dat gedeeld moet worden, vooral met mensen die men niet kent, altijd conflictstof oplevert. Iedereen heeft zijn idee over de invulling van beschikbare / openbare ruimte en eens de ruimte door iemand of een groep wordt ingevuld (of geclaimd) blijkt het nooit goed voor iedereen. Openbare ruimte combineert enorm veel functies en dit vraagt dus een constante onderhandeling en dialoog.

Foto: Sarah

Lambert stelt dat een verbod nooit een oplossing is. Volgens hem is de bedelaar de "boodschapper" van de armoede en moeten we vooral niet op de boodschapper schieten! Bedelen is geen inbreuk maar maakt zichtbaar dat er een probleem is.

In het project "métro-liens" werd vastgesteld dat constante bemiddeling noodzakelijk is. Een bemiddeling die vertrekt van wederzijds respect en begrip voor verschillende referentiekaders en perspectieven, blijkt bovendien een zeer goede strategie waar verschillende partijen die een ruimte moeten delen beter van worden.